

DRUŽBA PREKO MAĐARSKE

Uticaj izgradnje novog naftovoda na energetska bezbednost Srbije

Branimir Đurović

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Maj 2023.

DRUŽBA PREKO MAĐARSKE UTICAJ IZGRADNJE NOVOG NAFTOVODA NA ENERGETSKU BEZBEDNOST SRBIJE

Izdavač:

Beogradski centar za bezbednosnu politiku

Đure Jakšića 6/5 Beograd

www.bezbednost.org

Autor:

Branimir Đurović

Urednik:

Luka Šterić

Dizajn i priprema:

Srđan Ilić

Maj 2023.

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku

Oružani sukob u Ukrajini uveo je svet, a Evropu posebno, u novu krizu. Usled sankcija EU uperenih protiv Ruske Federacije došlo je do potresa, između ostalog, i na tržištu energenata. Šestim paketom sankcija od juna 2022. godine Savet EU je zabranio kupovinu, uvoz i transfer sirove nafte iz Rusije u države članice Unije, s tim da se ova zabrana ne odnosi na uvoz cevovodnim putem, izuzeće koje je predviđeno zbog specifične pozicije pojedinih članica – Mađarske, Češke i Slovačke – koje nemaju izlaz na more, te nemaju raspoloživih alternativa za dopremanje nafte. Ovim paketom ostavljen je prelazni period od 6 meseci.

Srbija svu naftu, pa tako i rusku, dobija preko jadranskog naftovoda (JANAF). Kako se nafta u taj naftovod doprema preko luke Omišalj u Hrvatskoj, Srbija rusku naftu više ne može da doprema tim putem. Početkom oktobra 2022. godine EU je usvojila osmi paket sankcija kojim, između ostalog, zabranjuje pomorski transport sirove nafte i naftnih derivata koji potiču iz Rusije u treće zemlje.¹ Zbog neusaglašavanja Srbije sa EU, odnosno zbog neuvođenja sankcija Rusiji, za Zapadni Balkan nije predviđena derogacija od mera u osmom paketu sankcija, iako je prvobitno bilo zamišljeno da se ipak omogući tranzit ruske nafte JANAF-om (pod uslovom da taj tranzit ostane u granicama iz ranijih godina).²

Naftna industrija Srbije (NIS) kupovala je rusku naftu upravo zbog njene niske, damping cene, a kako je postala veliki izvoznik naftnih derivata u Bosnu i Hercegovinu, preradom jeftine nafte i njenim izvozom ostvarivala je velike profite.³ Zapravo, prema podacima za 2021. godinu, iz sopstvene proizvodnje Srbija je pokrivala 20,7% potreba, dok je ostatak nabavljala iz uvoza, a od toga 23% iz Rusije, a ubedljivo najviše iz Iraka.⁴ Kako Mađarska naftu dobavlja preko naftovoda „Družba“ (tačnije krakom „Družba 2“ koji prolazi kroz Ukrajinu), predsednik Srbije Aleksandar Vučić je početkom oktobra 2022. godine najavio izgradnju naftovoda do Mađarske kako bi se preko nje Srbija priključila na „Družbu“ i time nadomestila snabdevanje preko JANAF-a.

Odnos Srbije i Mađarske je vrlo specifičan i karakteriše ga intenzivna saradnja, što je prevashodno rezultat veoma dobrih odnosa između srpskog predsednika Vučića i mađarskog premijera Orbana. To je velikim delom posledica sličnog sistema vladavine, iz čega proističe i činjenica da je Mađarska glasni zagovornik članstva Srbije u EU.⁵ Mađarska je, pritom, u više navrata izlazila u susret Srbiji kada je reč o Kosovu, iako ga priznaje kao nezavisnu državu. Tako je, recimo, početkom 2023. godine ministar spoljnih poslova Mađarske Peter Sijarto poručio da će njegova zemlja glasati protiv prijema Kosova u evropske organizacije.⁶ Uz to, obe države održavaju bliske, profitabilne odnose sa Rusijom.⁷ Većina građana Srbije Mađarsku vidi kao jednog od najprijateljskijih suseda,⁸ dok je Viktor Orban najpopularniji evropski lider u Srbiji.⁹

Dve zemlje već sarađuju u oblasti energetike, pa tako Srbija koristi mađarske kapacitete za skladištenje gasa, a Mađarska svoj gas dobavlja preko Srbije. Zbog svega prethodno navedenog ne čudi što su pojedini stručnjaci najavljeni projekat izgradnje naftovoda preko Mađarske okarakterisali kao prevashodno politički,¹⁰ s obzirom da preko Hrvatske Srbija može da uvozi bilo koju naftu, osim ruske – što je potvrdio i hrvatski premijer Andrej Plenković.¹¹ Zato je skrenuta pažnja na činjenicu da je Aleksandar Vučić kritikovao samo Hrvatsku zbog izostanka izuzeća za Zapadni Balkan u osmom paketu sankcija, iako je odluka doneta jednoglasno – dakle i Mađarska se složila.¹²

Kako bi se analizirale potencijalne posledice izgradnje novog naftovoda ka Mađarskoj po energetske bezbednost Srbije, neophodno je sagledati geopolitičke okolnosti u kojima je ova odluka doneta, te razmotriti koje alternativne opcije su Srbiji na raspolaganju i koliko su one adekvatne i izvodljive.

Naftovod preko Mađarske – dobra ili loša ideja?

Novonastala energetska situacija je izazov za čitavu Evropu, pa tako i za Srbiju. Iako je reč o manjem udelu uvezene nafte koji Srbija više ne može da doprema putem jadranskog naftovoda, ne može se reći da je to zanemarljiv procenat, tim pre što je ruska nafta jeftinija. U tom kontekstu važno je utvrditi koje sve mogućnosti Srbiji stoje na raspolaganju. Postavlja se pitanje da li je najavljena izgradnja naftovoda preko Mađarske dobar i isplativ projekat ili postoje bolje alternative. Koje su prednosti, a koje mane ovakvog projekta i kakav bi bio njegov uticaj na energetske bezbednost Srbije?

Sa sastanka ministarke rudarstva i energetike Dubravke Đedović i v.d. direktora „Trans-nafta” Bogdana Kuzmanovića u novembru 2022. godine poručeno je da je izgradnja ovog naftovoda način da se unapredi sigurnost snabdevanja naftom, odnosno da se diverzifikuju transportne rute.¹³ Činjenica je da iako Srbija nabavlja naftu iz više izvora, sva nafta se doprema samo jednom rutom, preko jadranskog naftovoda. To može da predstavlja problem jer nije teško zamisliti scenario u kojem, na primer, iz tehničkih razloga i kvarova na naftovodu Srbija ostaje bez jedine transportne rute za dopremanje nafte. Pritom, uvek postoji mogućnost da druga strana ucenjuje NIS oko cene tranzita jer Srbija u potpunosti zavisi od tog naftovoda.¹⁴ Čini se da je sasvim logično što Srbija želi da obezbedi nove pravce snabdevanja i to upravo tako što će tom novom rutom direktno dopreмати jeftinu naftu, što je do sada bila ruska nafta. Uz to, smanjili bi se i troškovi transporta jer Srbija prvo plaća transport do luke u Hrvatskoj, a potom i transport naftovodom do granice.¹⁵ Tim pre što Srbija godišnje plaća gotovo 50 miliona evra za transport preko Hrvatske.¹⁶

Ipak, iako eksperti kažu da projekat nije preterano komplikovan, „Družba” može biti nestabilan izvor s obzirom na napade na sam naftovod i ukrajinsku elektromrežu koja obezbeđuje rad naftovoda.¹⁷ Ovakav scenario smo videli sredinom novembra 2022. godine, kada su Mađarska, Češka i Slovačka na nekoliko dana ostale bez isporuke ruske nafte, pod sumnjivim okolnostima.¹⁸ Dakle, reč je o rizičnoj ruti, odnosno nesigurnom izvoru jer može da se desi da taj naftovod prestane da funkcioniše usled oštećenja, što potencijalno dovodi u pitanje opravdanost te investicije. Takođe, otvoreno je pitanje koliko dugo će sukob u Ukrajini trajati i kakve će još posledice imati po snabdevanje energentima. Uz to, u postojećim okolnostima mogu se očekivati nove sankcije prema Rusiji, što bi stvorilo nove probleme za Srbiju u pogledu nabavke ruske nafte. Pritom, predsednik Vučić je najavio da će biti potrebno između 18 meseci i dve godine kako bi se Srbija prikačila na „naftnu mrežu naših mađarskih prijatelja”.¹⁹ Uzimajući u obzir svu neizvesnost koju sukob u Ukrajini donosi, nameće se pitanje da li je suviše rizično planirati toliko unapred. Posebno treba uzeti u obzir činjenicu da Rusija zloupotrebljava zavisnost Evrope od njenih energenata, te na taj način nastoji da vrši pritisak na evropske države. U toj situaciji deluje razumnije što je moguće više smanjiti zavisnost od ruskih energenata i okrenuti se sigurnijim i stabilnijim izvorima i rutama snabdevanja.

Pritom, treba uzeti u obzir još jedan važan faktor. Naftovod „Družba” je stari sovjetski naftovod i kao takav zahteva izvesna ulaganja kako bi nesmetano funkcionisao. S obzirom da se taj sistem i odnosi koji su uspostavljeni još tokom perioda Hladnog rata kidaju usled trenutne situacije, mogu se javiti značajne poteškoće kada je reč o daljim investicijama i održavanju naftovoda u kontekstu nestabilnosti komercijalnog okruženja.²⁰ Opravdano je zapitati se ima li zaista smisla investirati u projekat izgradnje naftovoda preko Mađarske kada je budućnost naftovoda „Družba” krajnje neizvesna, odnosno zašto bi Srbija ulagala u nešto od čega svi ostali zainteresovani akteri potencijalno mogu da odustanu.

Takođe, treba razmotriti i položaj Mađarske, specifičan po njenom jasnom protivljenju uvođenju sankcija na uvoz ruske nafte. Njena uloga i pozicija u Evropskoj uniji je neizvesna, odnosno mogli bismo da očekujemo da EU počne da vrši veći pritisak na Mađarsku i da je dodatno uslovljava, između ostalog i ukidanjem pomenutog izuzeća od sankcija. To bi kao krajnji rezultat potencijalno moglo da onemogući Srbiji da doprema rusku naftu preko svog severnog suseda, što automatski dovodi u pitanje najavljenу investiciju. Isto tako, nije nemoguće da se u doglednoj budućnosti promeni vlast u Mađarskoj, što bi moglo negativno da se odrazi na odnose i saradnju Beograda i Budimpešte.²¹ Zapravo, ceo najavljeni projekat i investicija više izgleda kao (geo) političko pitanje, sa vrlo malo ili nimalo ekonomske računice i logike.²² To ne čudi, s obzirom na već pomenute dobre odnose dve zemlje i dva lidera, ali i njihove bliske veze sa Moskvom. Nema sumnje da bi Rusiji odgovaralo da Srbija nastavi da kupuje njenu naftu i da se očuva određen stepen energetske zavisnosti Srbije i u kontekstu nafte, a ne samo gasa.

Alternativne opcije za diversifikaciju

Ako gorenavedeni rizici vezani za naftovod preko Mađarske premašuju potencijalnu korist ovog projekta, koje su druge opcije za diverzifikaciju Srbiji na raspolaganju? Potencijalni partner bi mogla da bude Rumunija, koja može da se pohvali veoma izbalansiranom energetsom situacijom i koja ima potencijal da u budućnosti bude regionalni snabdevač energijom.²³ Ipak, upitno je da li ona raspolaže sa dovoljno kapaciteta da zadovolji potrebe Srbije za naftom, posebno što proizvodnja nafte u Rumuniji opada.²⁴ Pritom, Rumunija deo nafte crpi iz Crnog mora, a s obzirom na trenutne geopolitičke okolnosti i značaj Crnog mora u istim, postavlja se pitanje sigurnosti tog izvora snabdevanja.²⁵ Mnogo bolja alternativa bi mogla da bude najavljena izgradnja naftovoda koji bi preko Niša i Skoplja vodio ka Draču i koji bi omogućio korišćenje naftovoda koji od Drača kopnom vodi do Soluna, a što bi potencijalno obezbedilo Srbiji snabdevanje sa Bliskog Istoka, Afrike, Severne Amerike i drugih lokacija.²⁶ Deluje da bi tim projektom Srbija ne samo dodatno diverzifikovala izvore snabdevanja, već i transportne rute kojima bi tu naftu dopremala do rafinerije u Pančevu. Nafta bi tako iz različitih izvora mogla da se doprema ne više samo do luke Omišalj u Hrvatskoj, već i do Drača i Soluna. To bi moglo da obezbedi Srbiji i bolju poziciju u pregovorima oko cene transporta nafte putem JANAF-a. Ovo bi svakako bio skuplji projekat u odnosu na izgradnju naftovoda preko Mađarske, s obzirom da je reč o gotovo 6 puta dužem naftovodu – dužine oko 700 km. To bi podrazumevalo i duži period izgradnje. Ipak, Srbija bi izgradnjom naftovoda do Drača dobila sigurnu transportnu rutu, čime bi značajno povećala svoju energetska bezbednost. Uz to, Srbija bi takvim projektom postala tranzitna zemlja za naftu koja bi se dopremala do Soluna i Drača i na taj način bi povećala i energetska bezbednost regiona. Države u okruženju bi naftu mogle da nabavljaju i preko Srbije. To bi moglo da ima veoma pozitivne političke i ekonomske posledice po Srbiju, kao i na njenu poziciju u regionu.

Argument u prilog izgradnje naftovoda preko Mađarske o diverzifikaciji ruta snabdevanja naftom je veoma ubedljiv, ali sa druge strane je čitav niz potencijalnih rizika – nekih manje, a nekih više realnih – koje svakako treba uzeti u obzir. Ipak, ako se projekat izgradnje naftovoda preko Mađarske realizuje, ali se ostvare neki (ili svi) potencijalni rizici, Srbija bi mogla da ostane bez ruske nafte, što bi značilo da je protraćila novčana sredstva koja je mogla da uloži u neke sigurnije izvore i pravce snabdevanja i time ugrožavajući svoju energetska bezbednost. S druge strane, ukoliko bi situacija išla na ruku Srbiji, pristup jeftinoj ruskoj nafti bez plaćanja skupog pomorskog transporta značio bi povećanje energetske bezbednosti u bar jednom segmentu – sigurno snabdevanje naftom. S obzirom da su rizici veliki, a trenutna geopolitička situacija neizvesna, alternativni naftovod do Drača se čini kao bolje rešenje sa nizom prednosti u odnosu na naftovod preko Mađarske. Tim pre što bi na taj način Srbija dodatno smanjila svoju zavisnost od ruskih energenata i, bar kad je reč o snabdevanju naftom, bila manje izložena budućim razvojem situacije na ukrajinskom frontu i

sankcijama prema Rusiji. Pritom, naftovodom preko Mađarske Srbija bi mogla da uvozi samo rusku naftu, dok naftovod do Drača otvara mogućnost nabavke nafte iz više izvora širom sveta.

Pitanja energetike i energetske bezbednosti su veoma kompleksna i uvek isprepletana sa politikom i ekonomijom. Kako šira, tako i stručna javnost u Srbiji generalno malo zna o najavljenom projektu izgradnje naftovoda preko Mađarske. Ipak, to što je on najavljen, ne znači da će se zaista i realizovati. Dovoljno je samo podsetiti na Južni tok ili najave o investiranju u nuklearnu energiju.²⁷ Teško je predvideti na kakve korake će se Srbija odvažiti, ali na šta god da se odluči mora da vodi računa o čitavom nizu faktora koji su posledica izmenjenih geopolitičkih okolnosti i velike neizvesnosti koja je posledica istih.

- 1 Osmi paket sankcija, dostupno na: European Council, „EU adopts its latest package of sanctions against Russia over the illegal annexation of Ukraine’s Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions“, 06.10.2022, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/10/06/eu-adopts-its-latest-package-of-sanctions-against-russia-over-the-illegal-annexation-of-ukraine-s-donetsk-luhansk-zaporizhzhia-and-kherson-regions/>.
- 2 Radio Slobodna Evropa, „EU zbog Srbije neće izuzeti Zapadni Balkan iz mjera oko ruske nafte“, 05.10.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nafta-rusija-srbija-pancevo-sankcije-eu/32066149.html>.
- 3 Zebić, Enis, „Nafta, Srbija, Hrvatska i europske sankcije Rusiji“, *Radio Slobodna Evropa*, 07.10.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/hrvatska-srbija-ruska-nafta/32070063.html>.
- 4 Radio Slobodna Evropa, Infografik: Koliko i odakle Srbija uvozi naftu?, <https://www.slobodnaevropa.org/a/koliko-i-odakle-srbija-uvozi-naftu-infografika/32081003.html>.
- 5 „Rujević, Nemanja, „Orban je Vučićev učitelj“, *Deutsche Welle*, 17.01.2023, <https://www.dw.com/sr/orban-je-vu%C4%8Di%C4%87ev-u%C4%8Ditelj/a-64418555>.
- 6 N1, „Sijarto: Mađarska će glasati protiv članstva Prištine u evropskim telima“, 10.01.2023, <https://n1info.rs/vesti/sijarto-madarska-ce-glasati-protiv-clanstva-pristine-u-evropskim-telima/>.
- 7 Rujević, Nemanja, „Orban je Vučićev učitelj“, *Deutsche Welle*, 17.01.2023, <https://www.dw.com/sr/orban-je-vu%C4%8Di%C4%87ev-u%C4%8Ditelj/a-64418555>.
- 8 Petsinis, Vassilis, „A century after the Trianon Treaty: perceptions of Hungary in Serbia and Croatia“, *openDemocracy*, 09.11.2020, <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/century-after-trianon-treaty-perceptions-hungary-serbia-and-croatia/>.
- 9 Aleksandar Ivković, Nikola Burazer, Zrinka Burazer, „Hungarian 2022 elections and the Hungarian national minority in Serbia“, *Centar savremene politike*, April 2022, <https://centarsavremenepolitike.rs/wp-content/uploads/2022/04/04.22.-IRI-Hungarian-2022-elections-and-the-Hungarian-national-minority-in-Serbia.pdf>, str. 8.
- 10 Mirković, Jelena, „Vučić najavio izgradnju naftovoda, stručnjaci kažu da je to politički projekat“, *N1*, 08.10.2022, <https://n1info.rs/biznis/vucic-njavio-izgradnju-novog-naftovoda-strucnjaci-kazu-to-je-politicki-projekat/>.
- 11 Radio Slobodna Evropa, „EU objavila osmi paket sankcija Rusiji, nema izuzeća za naftu za Zapadni Balkan“, 06.10.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/eu-rusija-sankcije-osmi-paket/32068845.html>.
- 12 Isto.
- 13 Ministarstvo rudarstva i energetike, „Đedović: novi naftovod za unapređenje sigurnosti snabdevanja“, 09.11.2022, <https://www.mre.gov.rs/aktuelnosti/vesti/djedovic-novi-naftovodi-za-unapredjenje-sigurnosti-snabdevanja>.
- 14 Energija Balkana, „Putniković za RTS: Ako Hrvatska zavrne dotok nafte, Srbija ima rezerve i vremena da se snađe“, 09.10.2022, <https://energijabalkana.net/putnikovic-za-rt-s-ako-hrvatska-zavrne-dotok-nafte-srbija-ima-rezerve-i-vremena-da-se-snade/>.
- 15 Petrović Stojanović, Jasna, „Transport nafte naftovodom preko Mađarske jeftiniji nego Janaфом“, *Politika*, 14.02.2023, <https://www.politika.rs/sr/clanak/537643/Transport-nafte-naftovodom-preko-Madarske-jeftiniji-nego-Janaфом>.
- 16 Radović, Zlatica, „Alternativni naftovod ka Mađarskoj opet u fokusu posle susreta ministara: Šta Srbija dobija povezivanjem na Družbu“, *euronews.rs*, 10.02.2023, <https://www.euronews.rs/biznis/biznis-vesti/77600/alternativni-naftovod-ka-madarskoj-opet-u-fokusu-posle-susreta-ministara-sta-srbija-dobija-povezivanjem-na-druzbu/vest>.

- 17 Intervju sa Attila Holoda, generalni direktor Aurora Energy, obavljen 19.12.2022.
- 18 Energija Balkana, „Ukrajina zaustavila Družbu ka Mađarskoj“, 15.11.2022, <https://energija-balkana.net/ukrajina-zaustavila-druzbu-ka-madjarskoj/>.
- 19 Savić, Danilo, „Bacamo 200 miliona evra na naftovod prema Mađarskoj koji ne rešava nijedan problem“, *nova.rs*, 10.10.2022, <https://nova.rs/vesti/biznis/bacamo-200-miliona-evra-na-naftovod-prema-madjarskoj-koji-ne-resava-nijedan-problem/>.
- 20 Intervju sa Strahinjom Obrenovićem, asistentom na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, obavljen 11.04.2023.
- 21 Intervju sa dr Dejanom Molnarom, vanrednim profesorom Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, obavljen 23.03.2023.
- 22 Isto.
- 23 Mitrescu, Sergiu; Vuksanović, Vuk, „The Wider Balkan Region at the Crossroads of a New Regional Energy Matrix“, New Strategy Centre i Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Oktobar 2022, <https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2022/11/Joint-Study-NCS-BCSP-FI-NAL.pdf>, str. 34.
- 24 Breban, Dan, „Serbia – Between the hammer and the anvil: an overview of the security of supply in South-Eastern Europe“, *Beogradski centar za bezbednosnu politiku*, Februar 2018, https://bezbednost.org/wp-content/uploads/2020/06/serbia__between_the_hammer_and_the_anvil.pdf, str. 9.
- 25 Intervju sa Strahinjom Obrenovićem, asistentom na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Beogradu, obavljen 11.04.2023.
- 26 Božić Krainčanić, Svetlana; Đurđević, Mila, „Srbija i Mađarska u potrazi za zaobilaznim putem do 'Družbe'“, *Radio Slobodna Evropa*, 13.10.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-rusija-nafta-madjarska-naftovod/32080999.html>.
- 27 Intervju sa dr Dejanom Molnarom, vanrednim profesorom Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, obavljen 23.03.2023.

BCBP

Beogradski centar za
bezbednosnu politiku